



EFOP-3.4.3-16-2016-00014



Prof. Dr. Homoki-Nagy Mária

Magyar jogtörténet

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen  
készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Szegedi Tudományegyetem

Cím: 6720 Szeged, Dugonics tér 13.

[www.u-szeged.hu](http://www.u-szeged.hu)

[www.szechenyi2020.hu](http://www.szechenyi2020.hu)

1



MAGYARORSZÁG  
KORMÁNYA

Európai Unió  
Európai Szociális  
Alap



**BEFECTETÉS A JÖVŐBE**

**A KURZUS ALAPADATAI**

<b>A tárgy jellege</b>	kollokviummal záródó előadás
<b>Tagozat</b>	MAT-JN-17/EN
<b>Tárgyfelelős tanszék</b>	SZTE Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Jogtörténeti Tanszék
<b>Oktatók</b>	Prof. Dr. Homoki-Nagy Mária egyetemi tanár
<b>Elérhetőség</b>	6721 Szeged, Bocskai u. 10-12. 2. emelet 44. szoba Tel/Fax: (62) 544-412 E-mail: <a href="mailto:jogtort@juris.u-szeged.hu">jogtort@juris.u-szeged.hu</a>
<b>Tantárgyi kreditpontok</b>	5
<b>Követelmények</b>	az adott tantárgy követelményei a tantárgy coospace színterén



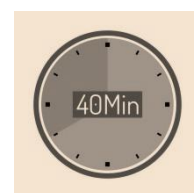
## A TANANYAG ELSAJÁTÍTÁSÁHOZ JAVASOLT MÓDSZERTAN



1. Olvassa el a tantárgy alapadatait.
2. Ismerje meg a tantárgy követelményrendszerét.
3. Figyelmesen olvassa el az olvasóleckét.

**Az olvasólecke feldolgozásához szükséges idő: kb. 35-40 perc**

4. Tanulmányozza a kötelező tananyag vonatkozó részeit. A tananyag elsajátításához segítséget nyújt az ajánlott irodalom.
5. Válaszoljon az önellenőrző kérdésekre.
6. Amennyiben további segítségre van szüksége a tananyag megértéséhez, akkor jelezze a tantárgy oktatójának.



## Büntetőjogtörténet VI.

### A büntetőjogi iskolák és a Csemegi-kódex

#### I. Büntetőjogi iskolák

A büntetőjogi kodifikáció történetének megismeréséhez a 19. század közepén, második felében elengedhetetlen a büntető jogtudomány és ezen belül az egyes büntetőjogi iskolák megismerése.

A felvilágosodás eszméi alapján indult el Európában a 18. században a büntetőjog tudományának a fejlődése. Első jelentős alakja Cesare **Beccaria**, aki 1764-ben adta ki „*A bűnökről és a büntetésekről*” szóló munkáját, amelyet több nyelvre – köztük magyarra is – lefordítottak. E könyvben leírt álláspontjának több eleme a 19. sőt a 20. század büntetőjogi iskolák képviselőire is hatottak. Az ún. relatív büntetéselmélet egyik nagy alakja volt. Véleménye szerint a büntetés célja: az elkövető visszatartása egy újabb büntetett elkövetésétől. Ezzel a speciális prevenció elvét fogalmazta meg.

Elsőként hirdette meg a büntetőjog máig érvényes nagy alapelveit: a *nullum crimen sine lege* és a *nulla poena sine lege* elvét.

Ő fogalmazta meg először a **büntetések arányosságának** – *proportionalitas* – a követelményét. Ennek értelmében az elkövetett tett súlya, társadalomra veszélyessége alapján kell a büntetéseket kiszabni. Ehhez kapcsolódott, hogy a büntetőjog terén elvetette az analógia alkalmazásának lehetőségét és elutasította az időben később keletkezett törvény visszaható hatályának az érvényesítését is.

A német jogtudomány területén *Kant* és *Hegel* voltak azok, akik a relatív büntetés elvétől visszafordultak az abszolút büntetés elve, azaz a generális prevenció elvének az érvényesítése felé.



1. kép: Cesare Beccaria, a büntetőjogtudomány első nagy hatású alakja

#### **1. Klasszikus büntetőjogi iskola:**

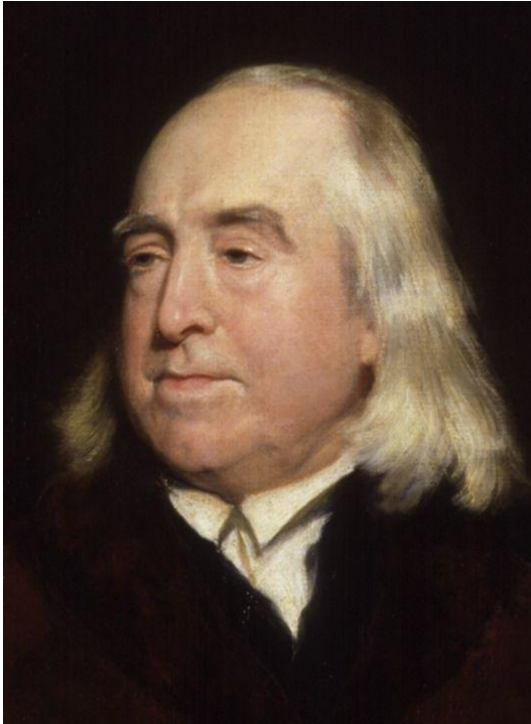
Fő képviselői: *J. Bentham*, *A. Feuerbach*

Szegedi Tudományegyetem

Cím: 6720 Szeged, Dugonics tér 13.

[www.u-szeged.hu](http://www.u-szeged.hu)

[www.szechenyi2020.hu](http://www.szechenyi2020.hu)



2. kép: Jeremy Bentham portréja

Képviselőire Kant és Hegel tanai voltak hatással. A büntetőjogi tanaik középpontjába az elkövetett bűntettet állították. Ezért is nevezik ezt az iskolát *tett-büntetőjogi iskolának*. A bűncselekményt nem, mint társadalmi jelenséget vizsgálták, hanem egy létrejött jogi produktumot kezelték. Kutatásaik középpontjába kizárólag az írott jogot, a törvényt állították. Ennek következtében ők is a nullum crimen sine lege elvét vallották és ebből kifolyólag következetesen képviselték azt az irányzatot, hogy a büntetőjog területén szükség van a kodifikációra, hiszen kizárólag azt a cselekményt lehet bűncselekménynek tekinteni, amit a törvény már annak minősített.

A büntetést az elkövetett bűntett igazságos megtorlásának tartották, és vallották, hogy a büntetésnek arányosnak kell lennie az elkövetett

tett súlyához képest. Ezért a törvénykönyvekben pontosan meg kell határozni a kiszabható

büntetések (nulla poena sine lege elve). Ezzel viszont háttérbe szorítható a bírói önkény. Ugyanakkor azt is vallották, hogy a kiszabott büntetésnek mindig súlyosabbnak kell lennie a bűntett elkövetésével megszerzett előnynél. A büntetésnek ésszerűnek és „hasznosnak” kell lenni, azaz lehetőség szerint meg kell előzni újabb bűncselekmények elkövetését.

A tett és a büntetés között kapcsolat van, ezért a büntetésnek elsődlegesen az állampolgárokat kell visszatartani.

A tettesnek szabad akarata van, ezért az elkövetett tettért felelősséggel tartozik. Ezt a felelősséget viszont akkor lehet megállapítani, ha a tettet bűnösen, tehát szándékosan vagy gondatlanul követte el.

## 2. Kriminológiai iskolák:



A társadalomtudomány fejlődésével, különösen a pszichológia, a szociológia, az antropológiai kutatások eredményeinek a hatására a klasszikus büntetőjogi iskola elveivel szemben megerősödtek azok a vélemények, amelyek szerint nem elegendő kizárólag az elkövetett bűntett középpontba helyezni, emellett az elkövető személyiségét, társadalmi környezetét, az ezekből fakadó hatásokat is elemezni kell. Attól függően, hogy az új tudományterületek mely eredményeit tették az elemzések központjába, különböző kriminológiai iskolák alakultak ki, de mindegyik alap kiinduló pontja volt, hogy a tettet helyezték a középpontba. Az elkövetett bűncselekmény társadalomra veszélyességét helyezik előtérbe, ezért vizsgálják az elkövető társadalmi környezetét. A büntetőjog feladata a társadalomra veszélyes magatartás megakadályozása, megelőzése.

a) kriminál-antropológiai iskola

Fő képviselője: C. Lombroso, aki börtönorvos volt, különböző méréseket végzett az elítélteken. Azt gondolta, hogy az elkövetőkön találhatók olyan külső jelek, amelyek alapján a már a bűntett elkövetése előtt felismerhetők az egyes bűnelkövetők. Vallotta, hogy létezik bűnözői hajlam, ami öröklődik, és azért van bűnözés, mert egyes emberek ezzel a hajlammal születnek. De azt is állította, hogy az emberek, még azok is, akik véleménye szerint bűnözési hajlammal születnek nevelhetők és a nevelés által jelentősen formálhatók.



3. kép: Cesare Lombroso, a kriminál-antropológiai iskola atyja

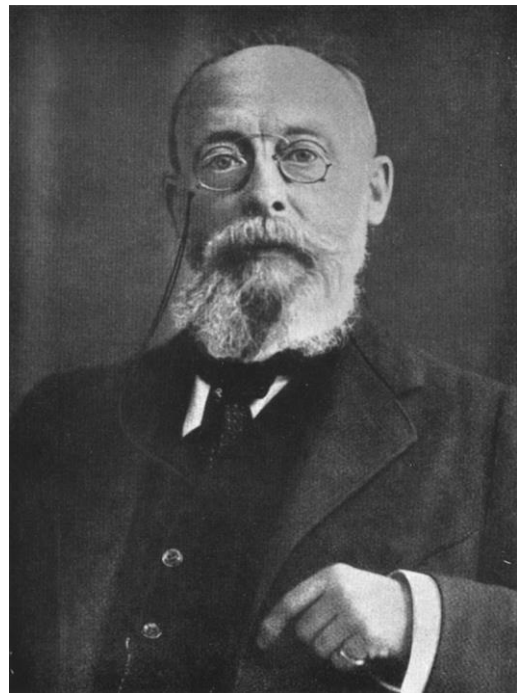
b) kriminál-szociológiai iskola

az antropológiai iskola kritikájaként született meg, fő képviselője: Lacassagne. Állítása szerint az embert a társadalmi környezete formálja, és adott esetben ez a környezet alakítja bűnözővé. Az emberi szabad akaratot nem vizsgálta. A társadalom determináló szerepét hangsúlyozta. (a megélhetési bűnözés elmélete is erre vezethető vissza)

- c) az antropológiai és a szociológiai iskola tanait ötvözte E. Ferri, akinek véleménye szerint a bűnözés okai között egyaránt keresni kell az elkövető belső tulajdonságait és a társadalomban, az elkövető társadalmi környezetében rejlő külső meghatározó elemeket, feltételeket. Az elkövetésre vezető okok feltárását hangsúlyozta. A szabadságvesztés büntetésre, mint személyiségformáló eszközre tekintett

### 3. Közvetítő iskola:

1883-ban alakult és a berlini professzor *Franz Liszt* nevéhez kötődik. A tett és a tettes központba állító büntetőjogi iskolák között közvetített. Véleménye szerint a büntetéssel meghatározott célt kell elérni. Pl. az alkalmi bűnelkövetőket el kell rettenteni a büntett elkövetésétől. Határozottan kiállt azon vélemény mellett, hogy az emberek neveléssel javíthatók és ezért a büntetés céljának tekintette az elkövetők megjavítását. Az első ízben bűncselekményt elkövetőkkel szemben tett-arányos büntetés kiszabását hangsúlyozta. A kriminológiai tényezőket is figyelembe vette és véleménye szerint mind az elkövető belső tulajdonságait, mind pedig a társadalmi környezet hatását figyelembe kell venni a büntetés kiszabásánál. Ennél az iskolánál jelent meg először az a vélemény, hogy más büntetést kell kiszabni a fiatalok esetében, mint a felnőtt elkövetőknél. Külön kezelte az elmebeteg elkövetők megítélését is.



4. kép: Franz von Liszt, a közvetítő iskola megalapítója

### 4. Neoklasszikus iskola:

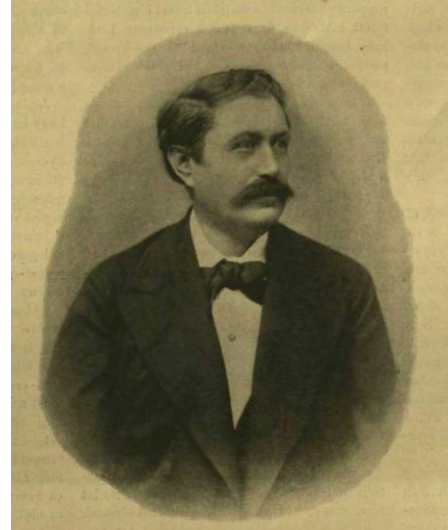
A II. világháború után alakult ki, részben anyagi jogi, részben eljárás jogi szempontokat vett figyelembe. Az egyén erkölcsi felelősségét hirdette. A hangsúlyt a megelőzésre helyezte és ezen irányzat képviselői azt vallották, hogy a büntetés kiszabásánál arra kell figyelni, hogy az elkövetőt vissza lehessen vezetni a társadalomba.

Vizsgálni kell az elkövető személyiségét, különösen a büntető eljárásjog során.

## II. A Csemegi kódex: 1878:V. tc. a büntettekről és a büntetésekről

A törvénykönyv két nagy részre oszlott, az általános rész a büntetőjogi alapfogalmakat, míg a különös rész az egyes bűncselekmények törvényi tényállását (diszpozíció) és az azokra kiszabható büntetéseket határozta meg. Csemegi Károly a törvénykönyv-tervezet elkészítésénél a klasszikus büntetőjogi iskola elveit helyezte előtérbe. A szabályozás középpontjába a „tett”, a büntett, a bűncselekmény megítélését helyezte.

A Csemegi kódex 1.§-a rögzítette a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege elvet. Ezzel a büntetőjog területén az analógia minkét típusának - analogia legis, analogia iuris – alkalmazását kizárta.



5. kép: Csemegi Károly portréja

### 1. A bűncselekmények súly szerinti osztályozása:

Szakítva a Deák-féle javaslattal a francia Code penal rendszerét követve a bűncselekményeket három csoportra osztotta: *büntett* – *vétség* – *kihágás*. Az 1878:V. tc-ben rendelkezett a büntettekről és a vétségekről, míg a kihágásokról önálló törvény született: az 1879:XL. tc. Ezt nevezzük trichotom rendszernek.

*büntett*: a nagyobb súlyú, társadalomra súlyosan veszélyes szándékos bűncselekmények;

*vétség*: társadalomra veszélyessége kisebb és a törvényalkotó akaratának megfelelően szándékosan és gondatlanul is elkövethetők;

*kihágás*: egyes cselekményekből vagy mulasztásokból eredhető jogsértések megelőzése érdekében alkotott törvények megsértése. (Ma ezt szabálysértésnek nevezzük.)

### 2. Büntetési nemek:

a Deák-féle javaslattól eltérően a Csemegi kódex már meghatározta a büntetések minimumát és maximumát is. A bíró mérlegelési lehetősége e keretek között



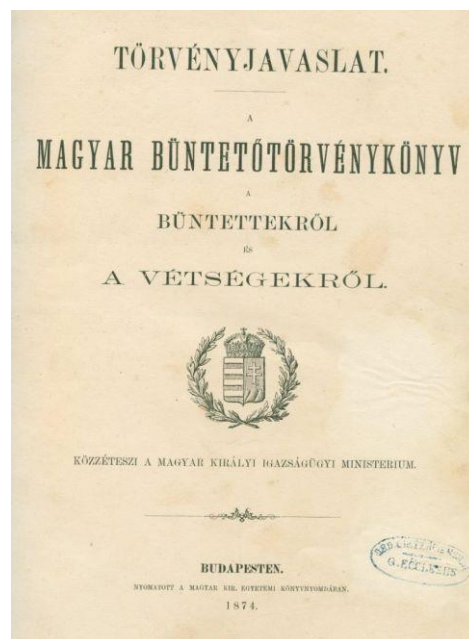
mozgott. Ugyanakkor szabályozta a korrekcionalizációt, ami azt jelentette, hogy rendkívüli enyhítő körülmények fennállása esetén a büntettet vétséggé minősíthette a bíróság. Vétséget kihágássá minősíteni nem lehetett.

főbüntetések:

- halálbüntetés: de csak felségsértés és gyilkosság esetében,
- szabadságvesztés, mely fegyházban, börtönben, fogházban vagy államfogházban hajtható végre. Államfogházra a nem túl súlyos politikai bűncselekményt elkövetőket ítélték.
- pénzbüntetés;

mellékbüntetések:

- pénzbírság,
- hivatalvesztés,
- politikai jogok gyakorlásának ideiglenes felfüggesztése.



6. kép: A Csemegi-kódex címlapja

### 3. A bűncselekmények stádiumai:

- befejezett bűncselekmény: aki a törvényi tényállást megvalósította, erre lehet a törvényben meghatározott büntetés maximumát kiszabni;
- kísérlet: a törvényben meghatározott bűntettek kísérlete mindig büntetendő volt, a vétségeké viszont csak abban az esetben, ha a törvénykönyv ezt külön elrendelte. A kísérlet büntetése mindig enyhébb volt, mint a befejezett bűncselekményé. Nem volt büntethető a kísérlet elkövetője, ha önként elállt a cselekménytől vagy az eredményt önként elhárította.
- előkészület: csak akkor volt büntethető, ha maga az előkészületi magatartás egy önálló – sui generis – bűncselekményt valósított meg.

4. Tettesség – részesség tana: hasonló a Deák-féle javaslatban megfogalmazottakhoz.

tettes: aki a törvényi tényállásban meghatározott cselekményt megvalósítja.

részesek:

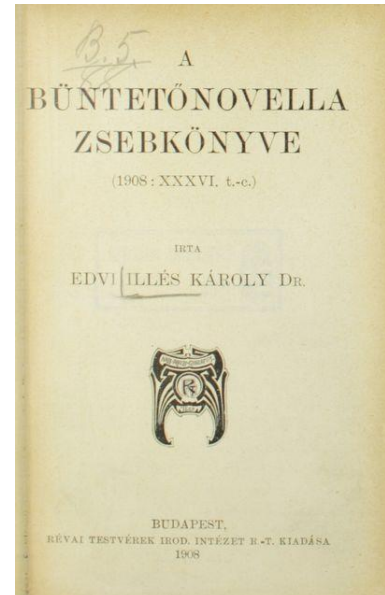
- felbújtó: aki a tettesben az elkövetési szándékot kialakítja,
- bűnsegéd: ami lehet fizikai és pszichikai segítség.

*Beszámítást kizáró vagy enyhítő okok:*

- a 12 év alatti gyerek,
- öntudatlan állapot,
- elmebetegség,
- ellenállhatatlan erő,
- jogos védelem,
- végszükség,
- tévedés.

**6. Bűnhalmazat:** amikor az elkövető ellen egy eljárásban több bűncselekmény miatt mondanak ítéletet:

- ugyanaz a személy több, önálló bűncselekményt követett el,
- az elkövető ugyanazt a bűncselekményt többször követi el.



7. kép: Az 1908. évi büntetőnovellát magyarázó zsebkönyv Edvi Illés Károly tollából

Ezekben az esetekben a büntetést többféle módon lehet meghatározni:

- *cumulatio*: a bíróság minden egyes elkövetett bűncselekményre kiszabja a büntetést és ezeket egyszerűen összeadja.
- *absortio*: az elkövetett bűncselekmények közül a legsúlyosabbnak a büntetési tételét szabják ki.
- *asperatio*: ekkor is alapul veszik az elkövetett legsúlyosabb bűncselekményt, de az arra kiszabható büntetés maximumát átlépi, de összességében a kiszabott büntetés nem éri el azt a mértéket, ami a cumulatióval lehetséges lenne.

A Csemegi-kódexet 1908-ban az ún. I. büntetőnovellával módosították először. Ebben szabályozták a fiatakorúak és a feltételes elítélésnek a kérdését.

A novella értelmében: gyermek: 12 év alatti, fiatalkorú a 12 és 18 év közötti, reájuk egyrészt enyhébb büntetést szabtak ki, másrészt más, megelőző intézkedésekkel próbálták szankcionálni az elkövetett bűncselekményt. Ekkor szabályozták újra a bírói dorgálás, bevezették a próbára bocsátást: ekkor az ítélet meghozatalát elhalasztották egy évre, felügyelet mellett.

Ekkor vezették be a feltételes elítélést, ami Magyarországon azt jelentette, hogy a kiszabott ítélet végrehajtását feltételesen felfüggesztette.

Az 1913-ban elfogadott II. büntetőnovella foglalkozott részletesen a visszaesők kérdésével. Az ún. „megrögzött bűnözők” büntetésének egyik módja lett a dologház.

## ÖNELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK



1. Milyen szerepet töltöttek be az egyes büntetőjogi iskolák a büntetőjog kodifikációjában?
2. Melyik iskolához sorolható a Deák-féle javaslat és a Csemegi kódex?
3. Mi volt a szerepe a büntetőjogi kodifikációban Bencsik Mihálynak, Deák Ferencnek, Pauler Tivadarnak, Csemegi Károlynak?
4. Mely tervezetek játszottak szerepet a büntetőjogi kodifikáció történetében és miért?
5. Mi volt a lényege a klasszikus büntetőjogi iskola alapelveinek?
6. Mit jelentett a tett büntetőjogi irányzat és mit a tettes büntetőjogi irányzat?
7. Milyen iskolák alakultak ki a társadalomtudomány új eredményeinek hatására?
8. Mely irányzatot képviselte a Deák-féle javaslat és melyet Csemegi?
9. Mit jelent a tettesség- részesség tana?
10. Melyek a bűncselekmények stádiumai?
11. Mi a különbség a Deák-féle javaslat és a Csemegi kódex büntetéstani intézkedéseiben?
12. Mit jelent a bűnhalmazat?

## KÖTELEZŐ TANANYAG



-- az előadásokon elhangzottak

-- Mezey Barna: Magyar jogtörténet.  
Budapest, Osiris, 2007. 329-356. pp.



EFOP-3.4.3-16-2016-00014

**SZÉCHENYI** 

<https://www.szaktars.hu/osiris/view/mezey-barna-szerk-magyar-jogtortenet-osiris-tankonyvek-2007/?pg=0&layout=s>



Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.  
Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

